

interpreteren de nieuwe tekst in zijn meest ruime zin, zodat het leger in hun ogen bij elk oproer of elke opstandige beweging volledig autonoom kan tussenkomen. De vreugde van de aanhangers van de nieuwe thesis - in de lijn van de ideeën van Capiaumont en van enkele andere voorstanders van orde tot elke prijs zoals procureur-generaal De Bavay - is echter van korte duur. Want na de verkiezingen van november komt o.l.v. Charles Rogier een liberale regering tot stand, die de situatie van voor het K.B. van 31 augustus 1857 onmiddellijk herstelt. Bij twee richtlijnen van december wordt op allerduidelijkste wijze voorgeschreven, dat het leger op opeising door de burgerlijke overheid moet wachten, alvorens te kunnen optreden of zelfs voorbereidende acties te ondernemen. Generaal Capiaumont, die zich van de omzendbrief weinig schijnt aan te trekken, wordt enkele maanden later overgeplaatst.

De affaire Capiaumont is kenschetsend voor de moeilijkheden, die de tussenkomst van het leger bij burgerlijke troebelen kunnen verwekken op een ogenblik in onze geschiedenis, waarop de politiemacht weinig ontwikkeld is en de burgerwacht met haar gebrekkige organisatie weinig betrouwbaar is. Zo vormt ze een belangrijke gebeurtenis, die uitzonderlijk is gebleven, vermits het initiatief van de generaal nadien nooit wordt herhaald. Daarenboven betekent ze een gewichtig moment in de evolutie van de ordehandhaving in ons land, vermits de richtlijnen van december 1857 achteraf nimmer in het gedrang zijn gekomen. Fel verdedigd door Capiaumont en de radicale katholieken in het raam van de partijpolitieke twisten onder de burgerij van welcer, wordt de thesis van de autonomie van de troepen bij de onderdrukking van opstoten voortaan door niemand nog aanvaard.

OKTOBER 1914. DE INITIELE INUNDATIES AAN HET BELGISCHE FRONT.

De belangrijkste veldslag in de geschiedenis van ons koninkrijk is voorzeker "*De Slag aan de IJzer*". Begin oktober 1914, na twee maand hopeloos weerstand geboden te hebben aan de Duitse invaller was het duidelijk dat, indien het Belgische Leger het nationaal grondgebied zou dienen te verlaten, het voortbestaan van de natie aan een zijden draadje kwam te hangen. Uiteindelijk werd dan ook, in de morgen van 16 oktober, een formeel order uitgegeven door het Opperbevel om met een ultieme krachtsinspanning stand te houden achter de IJzerstroom. Maar iedereen wist dat zonder hulp van buitenaf deze lijn niet lang gehandhaafd kon blijven. Tenzij men met een onderwaterzetting de vijand van zich af zou kunnen houden.

Zoals we maar al te goed weten heeft het water in de geschiedenis van 'de Lage Landen' steeds een heel voornamelijk rol gespeeld. Het zoute water wordt van de ingepolderde kleigronden geweerd door sterke dijken en duinen, terwijl het overtollige regenwater bij laag tij naar zee afgevoerd wordt via een complex net van sloten, vaarten, kanalen en sluizen.

Eenzijds hebben talrijke invallers van onze streken, doorheen de eeuwen, het water dikwijls gebruikt om de onwillige pachters te straffen: de dijken werden dan doorgestoken en het zeewater kreeg opnieuw vrij spel om zijn vernielend werk te hernemen. De magistraten en kooplui van de tientallen omwalde stadjes anderzijds wisten het water te gebruiken om hun rijkdom te beschermen: als de komst van een vijand werd aangemeld lieten de stadslui de sluizen openen en werd de omgeving onder water gezet om de tegenstander op een veilige afstand te houden. Veel sluizen waren trouwens aangepast voor zulke omstandigheid.

Volgens de defensieplannen van 1912 zou de Versterkte Stelling Antwerpen dienst doen als basis voor het Veldleger. Deze troepenmacht, samengesteld uit zes Infanterie- en één Cavalerie legerafdeling, zou het land moeten verdedigen tegen een agressor. Indien de tegenstander te sterk bleek zou het Veldleger zich langzaam terugtrekken op Antwerpen en aldaar, achter de inundaties en binnen de permanente versterkingen, het Vestingleger vervoegen.

Bij internationale overeenkomst werd de neutraliteit van het land gewaarborgd door de toenmalige vijf 'supermachten', met name Frankrijk, Pruisen, Oostenrijk-Hongarije, Groot-Brittannië en Rusland. De Belgische regering ging er dan ook van uit dat, ten laatste op het ogenblik dat het Veldleger zich zou hebben teruggetrokken onder Antwerpen, één of meerdere der bovenvermelde naties in staat zou geweest zijn om daadwerkelijke hulp te zenden.

Zoals de geschiedenis ons echter leert, eind september 1914, arriveerden de Duitse Keizerlijke Legers voor Antwerpen zonder dat de geallieerden, in dit geval Frankrijk en Groot-Brittannië, de kans hadden gezien het Belgisch Veldleger ter hulp te komen. De Belgen liepen meteen het risico binnen hun fortificaties opgesloten te worden. Het was trouwens duidelijk geworden dat de verouderde versterkingen niet lang weerstand zouden bieden aan de nieuwe generatie belegeringsartillerie.

Ondertussen hadden de Franse en Britse regeringen zich echter de precare toestand rond Antwerpen gerealiseerd en was er besloten gezamenlijk een ontzettingmacht naar Antwerpen te sturen. Twee Britse divisies, geleid door Generaal *Henry Rawlinson*, landden in Oostende en Zeebrugge¹, maar in hun opmars kwamen ze niet verder dan Gent. Op dat moment hadden Koning *Albert I* en zijn regering reeds beslist dat het Belgische Veldleger aan een dreigende omsingeling zou trachten te ontsnappen en naar de Belgische kust trekken, weg van de Duitse hoofdaanval.

BRITSE ONDERWATERZETTINGEN ROND OOSTENDE?

Op negen oktober, de vooravond van de overgave van de Versterkte Stelling Antwerpen, bevond het Opperbevel zich reeds in **Eeklo**. Hier werd beslist om de verspreide, terugtrekkende Legerafdelingen zo snel mogelijk samen te brengen in de uiterste westhoek van het land, binnen de kronkelende bescherming van de IJzerstroom. Bedoeling was de troepen voor tenminste

1. Gezien Nederland neutraal bleef in het conflict was het onmogelijk troepen en materieel rechtstreeks via de Westerschelde naar Antwerpen te voeren.

enkele dagen te ontrukken aan de achtervolgende vijand en een hoogdringende reorganisatie door te voeren.

Generaal *Henry Rawlinson* en de Franse speciale militaire gezant, Generaal *Paul Pau*, verzekerden Koning *Albert I* de volgende dag, op een bijeenkomst in het koninklijk chalet te **Oostende**, dat hun troepen het Belgisch Leger op zijn terugtocht zouden beschermen tegen een onverhoedse Duitse aanval. Als gevolg hiervan dirigeerde *Rawlinson* zijn beide divisies vanuit Gent en Brugge zuidwaarts om, tesamen met de Franse 'Fusiliers Marins' onder Schout bij nacht *Pierre Ronarc'h*, de Belgische rechterflank te dekken.

Diezelfde tiende oktober meldden zich twee Britse officieren aan bij de sluismeester te **Nieuwpoort**. In de veronderstelling dat hun basis in Oostende zou blijven, wilden zij van de sluismeester weten of het mogelijk was het laaggelegen land van Oostende tot Nieuwpoort, tussen de duinen en de Plassendalevaart, onder water te zetten. Op die manier zou de verdediging van Oostende tegen een raid van de Duitsers vergemakkelijkt worden. De sluismeester, die begreep dat zulk plan de evacuatie van tientallen boerenfamilies zou betekenen, deed het idee af als onuitvoerbaar.

Drie dagen later, bij een verkenningsstocht ten noordoosten van Nieuwpoort, stopte Kapitein-Commandant *Prudent Nuyten* van de Belgische legerstaf bij dezelfde sluismeester om inlichtingen te verkrijgen betreffende de bruggen in de IJzerstreek. Tijdens het onderhoud kwamen de Britse inundatieplannen weer ter sprake maar opnieuw reageerde de sluismeester negatief. Dezelfde avond bleek dat de Britten nog steeds niet overtuigd waren vermits Kolonel *Tom Bridges*, de Britse liaison-officier bij het Belgische hoofdkwartier, in Roeselare zijn Belgische collega² opnieuw om nadere uitleg vroeg. De gebeurtenissen zouden de plannen echter achterhalen: de volgende dag bezette het Duitse IIIde Reserve Korps Oostende en *Rawlinson's* divisies maakten de verbinding met het Britse Expeditieleger bij Ieper.

DE IJZER ALS LAATSTE TOEVLUCHT

Op vijftien oktober hadden de zeven Belgische Legerafdelingen verdedigende posities ingenomen achter de IJzer. Voor de soldaten was het een opluchting: eindelijk voelden ze zich niet meer alleen in hun schijnbaar uitzichtloze strijd tegen een overmachtige vijand. Op de rechterflank hadden de Franse Fusiliers Marins en het Franse 32ste Korps posities ingenomen tussen Diksmuide en Ieper terwijl het Britse 1ste en 4de Korps samentrokken rond Ieper zelf.

2. Kapitein-Commandant *SBH de Lannoy* was op 13 oktober aangewezen als liaison officier bij het Hoofdkwartier van het IV Corps (Generaal *Rawlinson*).

Tegenover de uitgepuite Belgen stond het IIIde Duitse Korps, deel van het nieuwgevormde IVde Duitse Leger dat als opdracht had de Franse havenstad Duinkerken in te nemen. Indien de Belgen geen belangrijke versterkingen kregen zou dit voor deze verse Duitse eenheden een makkelijke opdracht worden. Maar een handvol Belgische officieren, geholpen door twee burgers, zou de vijand verrassen: zij zouden niet alleen de deur naar Duinkerken voor de neus van de Duitsers dichtslaan maar ook de onafhankelijkheid van hun eigen vaderland veilig stellen.

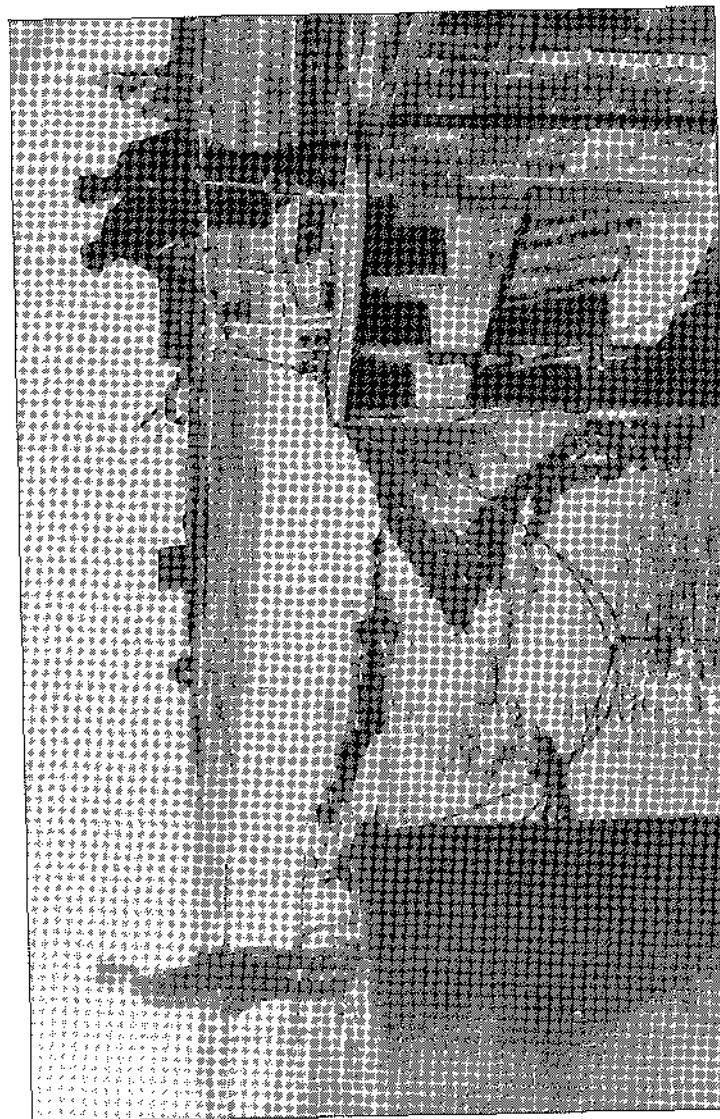
DE DUITERS KRIJGEN EEN VOORSMAAKJE VAN WAT KOMEN GAAT

Twee dagen later hadden de Belgen, op het front tussen Nieuwpoort en Diksmuide, vijf voorpoststellingen ingericht ten oosten van de rivier. De sector op de linkerflank, van aan de Noordzee tot Paal 4³ langsheen de gekanaliseerde IJzer, werd bezet door de 2de Legerafdeling. Inbegrepen was het sluisencomplex ten noordoosten van Nieuwpoort met de vooruitgeschoven post van Lombardsijde aan de linkerkant en de Uniebrug met de post van Mannekenvere aan de rechterkant, alles te samen zeven kilometer.

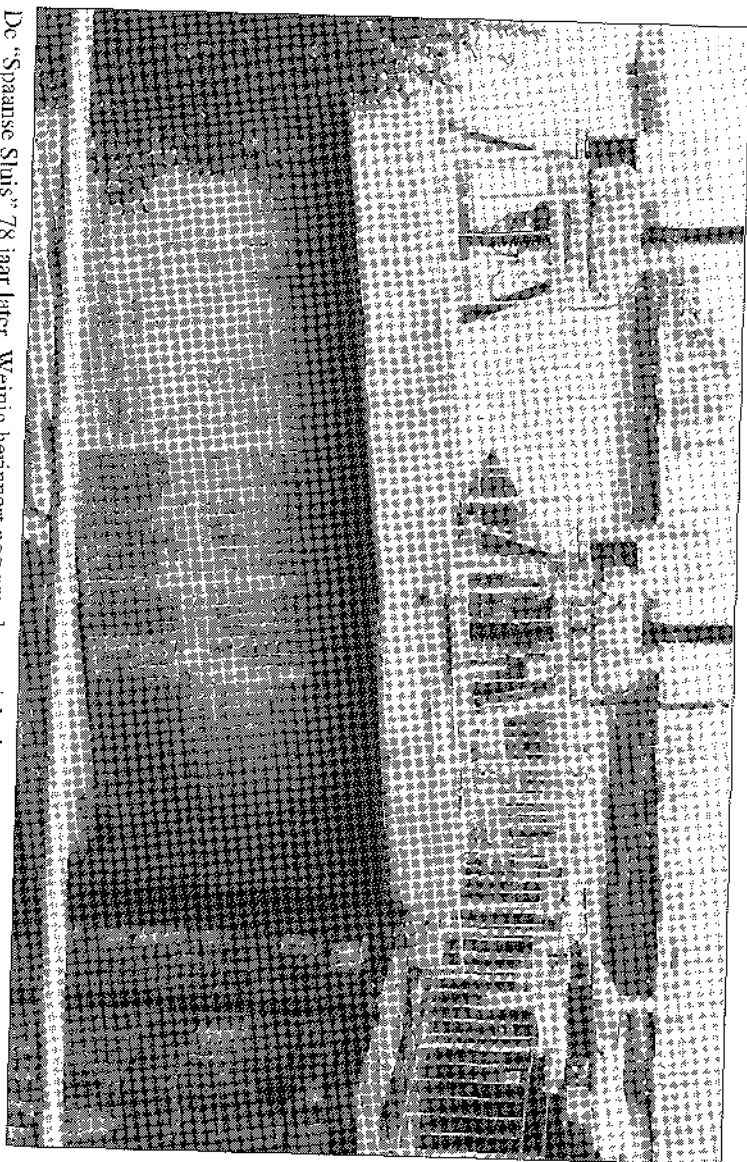
's Avonds, in de kelder van een huis in de Lange Straat te Nieuwpoort, vertelde Majoor *Holman* van de infanterie, belast met de verdediging van de oostelijke kant van de sector, aan enkele genie-officieren, waaronder Reserve-Kapitein *Robert Thys*, dat zijn drie kilometer recht front langsheen de IJzer onder zijuur werd genomen door Duitse eenheden vanuit het oosten. Kapitein *Thys*, van beroep burgerlijk ingenieur, was in Antwerpen betrokken geweest bij de inundaties langsheen de Rupel en Nete rivieren en hij suggereerde dan ook als oplossing het onderwaterzetten van de rechteroever van de IJzer. Volgens hem was dit mogelijk door bij hoogwater het zogenoemde "Springsas"⁴ te Nieuwpoort te openen. Opnieuw kwamen de militairen bij de sluismeester van Nieuwpoort terecht om advies en opnieuw nam deze afstand van zulke ideeën: het was duidelijk dat de man niet betrokken wilde worden bij een actie die de broodwinning en misschien wel het leven van honderden bewoners van de polder zou kunnen kosten.

Vanuit strategisch oogpunt bekeken was het idee aantrekkelijk maar gezien het belangrijke bruggehoofd van Lombardsijde zwaar werd bestookt had het Opperbevel ondertussen besloten vanuit Diksmuide een flankaanval via Beerst en Keicm uit te voeren om de druk op Lombardsijde te verlichten. Een inundatie van de oostelijke oever zou zulk manoeuvre onmogelijk maken. In de volgende dagen echter beukten de Duitsers dermate op het ganse

3. Kilometerpaal Nul bevindt zich aan het "Iepersas" in Nieuwpoort. De sluis zelf ligt nog drie en een halve kilometer van de IJzer monding.
4. Ook genoemd "Scheursas", "Sas van de Oude IJzer", "Sas van de Kreek van Nieuwendamme" of "Sas van Vladslu-Ambacht".

De "Spaanse Sluis" eind 1914. Kapitein Robert Thys was niet alleen een ervaren en bereisd ingenieur. Hij heeft ons ook een belangrijk en uitgebreid fotografisch archief nagelaten van de werkzaamheden van zijn "Compagnie des Sapeurs-Pontonniers".

De "Spaanse Sluis" 78 jaar later. Weinig herinnert nog aan de cruciale dagen in 1914. De deuren hebben plaats gemaakt voor een betonnen constructie met elektrisch bediende schuiven. Alleen uiterst rechts is nog een stukje van de originele hardstenen sluismuur te herkennen.

Belgische front dat de flankaanval vanuit Diksmuide opgeschort werd. Eén voor één vielen de Belgische voorposten onder de overweldigende druk van de superieure vijandelijke infanterie.

Woensdagmorgen, de eenentwintigste, zag de situatie er op het Nieuwpoortse bruggehoofd dermate hachelijk uit dat het Opperbevel toelating gaf om toch het meest westelijk gedeelte van de polder op de noordelijke oever van de IJzer, de **Kreek van Nieuwendamme**, onder water te zetten. Vermits de Fransen vasthielden aan het idee spoedig een offensief te zullen ontketenen langshoer de kust was het uitgesloten grootscheepse inundaties op de rechteroever door te voeren. Door echter de onderwaterzetting te beperken tot deze oude arm van de IJzer had het manoeuvre nu een tactische berekening gekregen: de rechterflank van het bruggehoofd van Lombardsijde beschermen.

Alhoewel een hevig artillerie bombardement de sluisen en Nieuwpoort teisterde waren Kapitein *Thys* en Luitenant *Lucien François* in staat op de middag het Springsas te inspecteren en vast te stellen dat de oude spuisluis nog intact was. De sluismeester nochtans, de enige die wellicht op de hoogte was van alle technische details, had de voorgaande dag zijn belegerde post verlaten voor veiliger oorden.

Maar zoals het gezegde dikwijls bewijst: "wanneer de nood het hoogst is, is de redding nabij". Een doorgewinterde schipper uit de streek, *Hendrik Geeraert*, kort daarvoor in contact gekomen met de militairen, stelde voor te helpen bij hun poging de kreek onder water te zetten. Onvervaard en op de hoogte van de handel en wandel rond de sluisen was hij de aangewezen man om als gids te fungeren. Vermits het te gevaarlijk was om tijdens de dag op het sluisencomplex te circuleren werd afgesproken dat *Geeraert* en Luitenant *François* met enkele geniesoldaten 's nachts naar het sas zouden gaan om de deuren op te halen. Aldus gebeurde.

's Anderendaags, nadat de ijsskoude ochtendmist was opgetrokken, was Kapitein *Thys* in staat tot bij de sluis te komen en kon hij, tot zijn opluchting, vaststellen dat de polder ondergelopen was.

COMMANDANT NUYTEN ZIET EEN BETERE VERDEDIGINGSLIJN

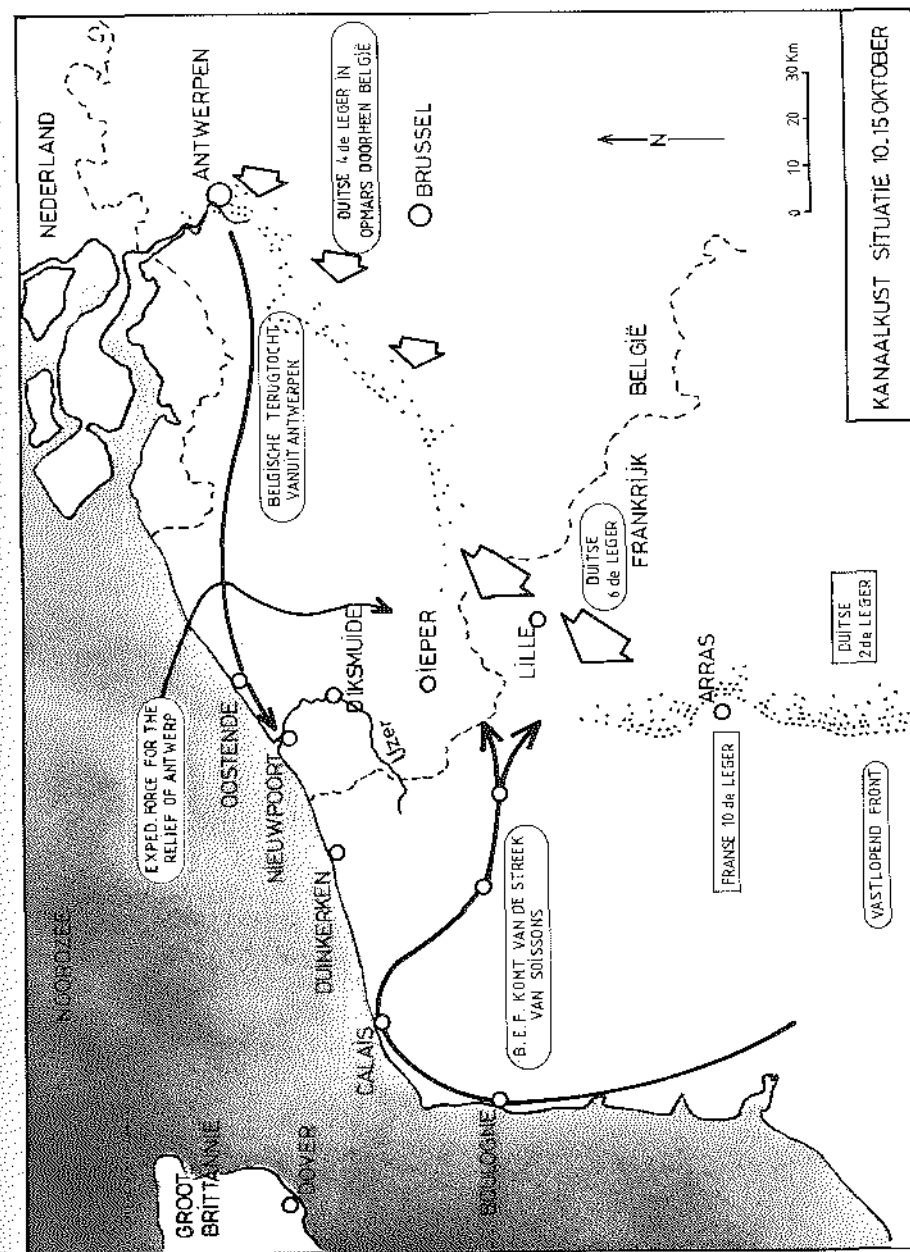
Diezelfde eenentwintigste oktober slaagden de Duitsers erin de IJzer over te steken in de bocht tussen Paal 8 en 12, Schoorbakke en Tervate. De troepen die deze uitgesproken bocht in de rivier verdedigden waren reeds verschillende dagen blootgesteld geweest aan vijandelijk vuur op beide flanken, in de gegeven omstandigheden een onhoudbare situatie. Met het verlies van de bescherming der rivierdijken waren de soldaten genoodzaakt terug te trekken door vlak grasland, zonder enige beschutting tegen vijandelijke kogels en granaten. Hier en daar trachtte men vast te houden aan de geïsoleerde

hoevegebouwen die uit de zware kleigrond oprezen maar uiteindelijk werden de verdedigers teruggedreven tot de kronkelende **Grote Beverdijkvaart**, een afvoerkanaal zonder bedijking met een waterstand bijna gelijk aan de omliggende, zompige weiden. Het zag er naar uit dat de Belgen nu terug geslagen waren van de laatste verdedigingslijn die ze konden opzetten voordat ze uit hun eigen land verdreven zouden worden.

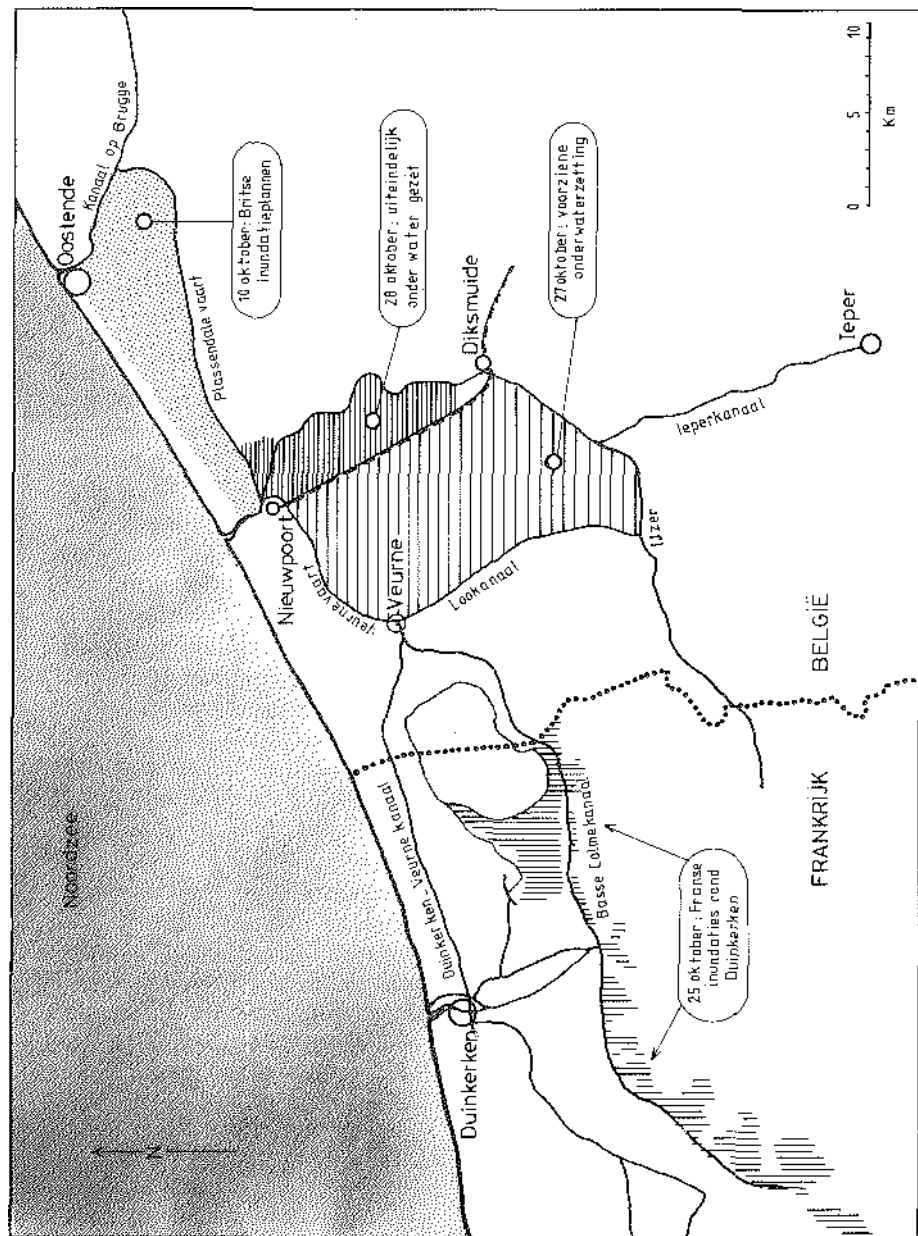
In de avonduren arriveerde de Franse 42ste Infanteriedivisie in Nieuwpoort. Onder leiding van Generaal *Grossetti* had Generaal *Ferdinand Foch*, adjunct-bevelhebber voor de Franse troepen in het noorden, deze divisie naar België gezonden met de opdracht de uiterste Duitse rechterflank te doorbreken en langs de kust naar Oostende op te trekken. Gedurende de volgende twee dagen probeerde het Belgische Opperbevel de Franse commandant ervan te overtuigen het offensief uit te stellen en integendeel zijn manschappen naar het centrum van de Belgische verdedigingslijn te dirigeren om aldaar het front te versterken.

Eindelijk, in de avond van de driëntwintigste, beslisten de Fransen om het volle gewicht van hun divisie over te brengen naar de gevaarlijke breuk in het Belgische front. Commandant *Nuyten* van het Belgische hoofdkwartier kreeg opdracht Generaal *Grossetti* te vergezellen naar **Pervijze**, een dorp een paar kilometer verwijderd van de optrekkende Duitsers. In de vroege uren van de vierentwintigste arriveerden *Grossetti* en *Nuyten* ter plaatse en om een goed uitzicht te hebben over het slagveld installeerden ze zich op de verhoogde spoorwegberm die in rechte lijn van Diksmuide naar Nieuwpoort liep. Bij opkomend daglicht vertrokken de Franse infanteristen traag doorheen de natte, open velden in de richting van de vijand.

Grossetti, met de karakteristieke offensieve geest van het toenmalige Franse officierenkorps, was ervan overtuigd dat zijn mannen de Duitsers snel terug over de IJzer zouden werpen maar *Nuyten*, meer gewend aan de realiteit van een bijna drie maand onophoudende terugtocht, was niet zo optimistisch. Zijn gedachten gingen uit naar een alternatieve verdedigingslijn waarachter de troepen zich zouden kunnen ingraven. In de loop van de dag kwam hij tot de konklusie dat eigenlijk de spoorwegberm zelf best als nieuwe steunlijn kon dienen. Licht verheven boven de naakte vlakte bood de verhoging goede bescherming aan een staande infanterist met een voldoende schootsveld, zonder een te grote dode depressie. Het belangrijkste voordeel echter was dat het kronkelende, 17 km lange rivierfront zou herleid worden tot een 12 km rechtlijnige verdediging loodrecht op de vijandelijke aanvalsrichting. Met een immer slinkende troepenmacht en een steeds groter gebrek aan materieel zou dit een belangrijke besparing betekenen. Tot ieders opluchting slaagde de Franse 42ste Divisie er tegen de avond in de Duitsers tenminste tot staan te brengen en Commandant *Nuyten*, ondertussen terug op het hoofdkwartier te Veurne, kon de legerleiding ertoe overtuigen de Belgische weerstand te reorganiseren op de spoorwegberm.

KANAALKUST SITUATIE 10.15 OKTOBER

DUINKERKEN WIL ZIJN PERIMETER INUNDEREN

De volgende morgen, zondag de vijftiengste, meldde de Franse Kolonel *Charles-Théodore Brécard* zich aan op het Belgische Groot Hoofdkwartier met het bericht dat de militaire gouverneur van de Versterkte Plaats Duinkerken de omstreken onder water ging zetten. Op bevel van Generaal *Foch* was deze maatregel sinds enkele dagen in voorbereiding geweest: de waterafvoer naar zee was gestopt en de waterstand in de kanalen opgevoerd tot zijn maximale hoogte. Majoor *Maglinse*, Chef Operaties, en Commandant *Nuyten*, toevallig aanwezig, stonden beiden verstomd. *Nuyten*, in een spontane opwelling, merkte op dat de Belgen nu niet alleen de Duitsers vóór zich hadden maar dat ze nu ook nog met hun rug tegen het water zouden komen te staan!

In ieder geval, deze plotsche mededeling vereiste dringende aandacht. *Nuyten* kreeg de opdracht alle mogelijke informatie te verzamelen betreffende het afwateringssysteem van de streek om een mogelijke catastrofe aan de Belgische kant van de grens te vermijden. Na consultatie met lokale notabelen zag het er echter naar uit dat alle personeel van de dienst 'Bruggen en Wegen' gevlucht was. Alleen een oudere toezichter van de Noordwatering van Veurne, *Karel Cogge*, was in Veurne achtergebleven. *Nuyten* liet deze onmiddellijk ontbieden en in de namiddag, terwijl een stevige najaarsstorm regenbui op regenbui over de kuststreek uitstortte, hogen beiden zich over een waterkaart van Veurne-Ambacht. In zijn lokaal dialect vertelde *Cogge* aan de Commandant alles wat deze laatste wou weten in verband met de gevaren voor het Belgisch leger van een inundatie rond het Franse Duinkerken.

Nuyten was ondertussen de verdediging van de spoorwegberm niet vergeten. Alhoewel de spoordijk economischer te verdedigen was tegen een frontale infanterieaanval was er één nadeel: indien de Duitse kanonnen dicht genoeg konden komen zou dit lijnrecht, snel herkenbaar obstakel, een makkelijk doelwit vormen voor de vijandelijke artillerie. Indien, ten oosten van de nieuwe frontlijn, het terrein over een voldoende diepte ontoegankelijk kon gemaakt worden zou dit de Duitsers beletten hun veldartillerie naar voor te brengen. Was het mogelijk de waterstand in de polder vóór de spoorlijn dermate te verhogen dat het terrein onbegaanbaar zou worden? *Cogge* kon *Nuyten* opnieuw belangrijke informatie verschaffen.

In geval de vijand zijn ondertussen berucht geworden zware artillerie zou aanvoeren op de oostelijke oever van de rivier was er nog een andere mogelijkheid: een nieuwe defensieve positie innemen achter het ingedijkte **Lookanaal**, zo'n acht kilometer westelijk van de spoorlijn, en het gans gebied tussen Lookanaal en IJzer in een drassige vlakte omtoveren. Onmiddellijk bracht *Nuyten* verslag uit bij de Generale Staf. Alle voor- en nadelen van de diverse opties werden grondig bekeken en na een lange discussie werd besloten, voor het ogenblik, enkel over te gaan tot het onbegaanbaar maken van het gebied beoosten de spoorwegdam.

Meteen werden de Fransen verwittigd van de Belgische intenties met als gevolg dat Generaal *Foch* besliste de onderwaterzettingen rond Duinkerken voorlopig op te schorten.

LANGS WAAR ZEEWATER AANVOEREN?

Nog dezelfde dag werd aan Kapitein-Commandant *Victor Jamotte* van de Genie de leiding toevertrouwd van de voorbereidende werkzaamheden. Twee compagnies sappers kregen opdracht de doorgangen onder de spoorweg dicht te stoppen om te beletten dat de hogere waterstand de eigen rangen zou binnendringen. Eén compagnie diende een nooddijk op te richten, dicht bij Nieuwpoort, om zo nodig het zeewater door een stuk open land te leiden. Ondertussen bespraken *Jamotte* en *Cogge* de diverse mogelijkheden om het water aan te voeren.

Het belangrijkste afvoerkanaal van de te inunderen zone, de **Grote Beverdijkvaart**, stortte normaal zijn water in de IJzergeul via de schuiven op de **Noordvaart**⁵. Door deze schuiven te lichten vóór hoog water kon de polder op enkele dagen tijd volledig onder water gezet worden. Probleem was echter dat deze konstruktie gelegen was ten noordoosten van Nieuwpoort, onder de grote baan van Oostende naar Duinkerken. Deze zone stond onder zware druk van de vijand en kon elk moment verloren gaan aan deze laatste. Vermits de operatie in het geheim moest geschieden was het aangewezen deze 's nachts uit te voeren en het was dus mogelijk dat de uitvoerders in het donker op de Duitsers zouden stoten. Dit zou niet alleen een bloedig einde betekenen voor deze moedige mannen maar het zou meteen het gans opzet verijdelen.

Eén alternatief was het openen van de verlaten **'Spaanse Sluis'**⁶ aan de noordwest kant van de stad. Deze sluis was verbonden met de polder via een brede, ondiepe gracht die Nieuwpoort langs het westen omcirkelde, onder het kanaal naar Veurne en de spoorwegdijk dook en aldaar eindigde in de Grote Beverdijkvaart. Het debiet van deze waterweg was kleiner maar had het voordeel dat deze sluis, op de linkeroever van de IJzergeul, nog veilig in Belgische handen was.

Maandagmorgen trokken *Jamotte* en *Cogge* samen langs de spoorwegdijk, van Diksmuide tot Nieuwpoort, en bij elke grondduiker kon *Cogge* de militairen praktische tips bezorgen in verband met de afsluitingswerken. Al met al was het een levensgevaarlijke tocht: soms moesten ze een lange omweg maken om in de open vlakte het vijandelijk vuur te ontlopen terwijl op sommige plaatsen de Duitsers reeds tot op een paar honderd meter van de doorgangen genaderd waren.

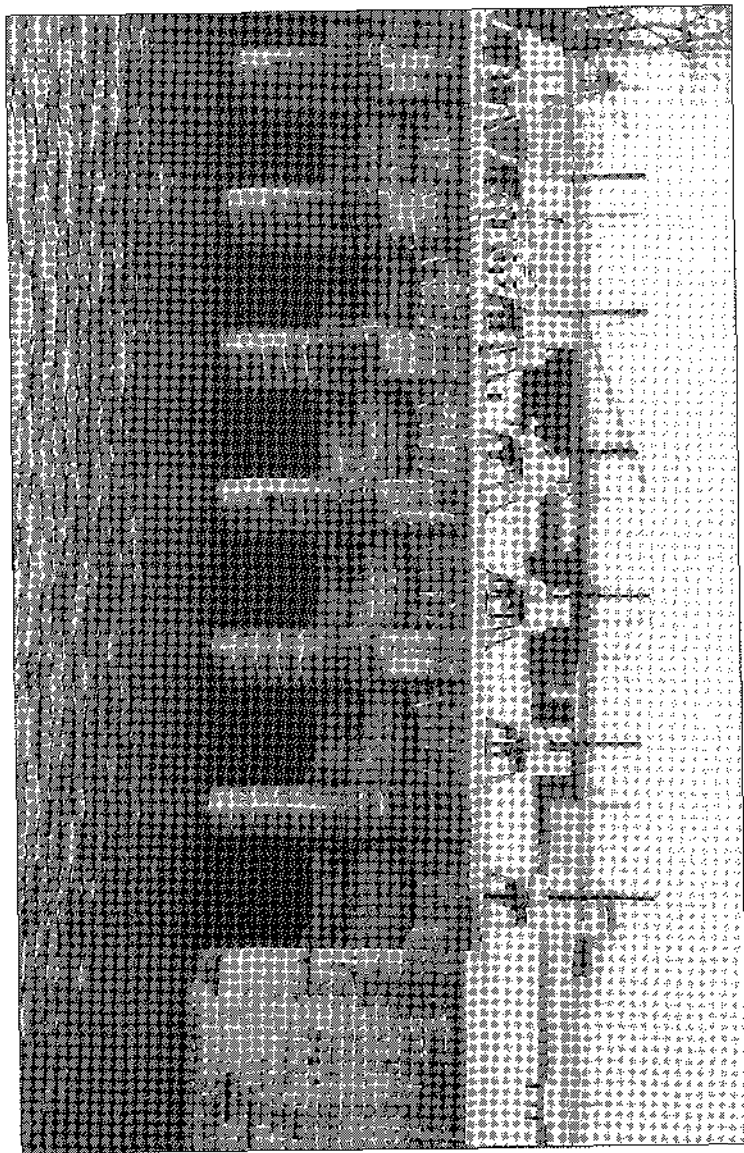
5. Ook genoemd "Overlaat van Veurne-Ambacht".

6. Ook genoemd "Oud Veurnesas" of "Kattesas".

De overlaat van de Noordvaart in 1914. Bemerkt de twee personen links die een schuif manueel bedienen.

Gebouwd in 1875 en vernield in 1918 en 1940 word de overlaat van de Noordvaart tweemaal herbouwd. De brug van de rijksweg Oostende-Nieuwpoort domineert heden ten dage het beeld.

Ondertussen echter, op het Hoofdkwartier in Veurne, zag men de toekomst somber in. Dit inundatie-idee was inderdaad een wanhopige poging om het Belgische leger en het koninkrijk te redden, maar waren alle kansen niet tegen? Enerzijds zou dit de Fransen beletten een aanval te ontketenen om de Belgische kusthavens terug in bezit te krijgen⁷. Anderzijds, indien de Duitsers er zouden in slagen verder zuidwaarts door de geallieerde lijnen te breken zouden zij de overstroming omzeilen en de Belgen tussen Nieuwpoort en Duinkerken de zee in drijven.

Vanuit menselijk standpunt bekeken was het duidelijk dat deze watermassa niet alleen de broodwinning van tientallen eenvoudige landbouwers en hun families zou ruïneren maar eveneens drie dorpen zou overspoelen. Zoals het nu stond zou de ondergelopen zone zo'n drieduizend hektaren beslaan maar in geval van nood kon het opperbevel de streek ten westen van de spoorweg, tot aan het Lookkanaal, eveneens inunderen wat uiteindelijk een binnenzee van 14.000 hektaren zou creëren en vijftien dorpen onder water zou zetten. Het aantal boerderijen dat zou geëvacueerd moeten worden was dan niet meer te tellen.

Terwijl op het Groot Hoofdkwartier te Veurne druk van gedachten werd gewisseld over al dan niet een nieuwe terugtocht reden Kapitein-Commandant *Nuyten* en Kapitein *Thys* in de richting van Duinkerken om polshoogte te nemen van de inundaties op Frans grondgebied. Tot hun opluchting konden ze vaststellen dat slechts een kleine oppervlakte onder water stond, onvoldoende om de Belgische manoeuvreerruimte te belemmeren. Terug te Veurne, in de avond, konden ze een optimistisch rapport uitbrengen met als gevolg dat de dienstdoende Chef van de Generale Staf, Kolonel *Wielemans*, aan Kapitein *Thys* de order kon geven zeewater aan te voeren naar het gebied tussen de spoorwegdam en de IJzer.

Er was inderdaad geen tijd meer te verliezen: de Fransen, die hun plannen voor een offensief langs de kust eindelijk hadden opgegeven, ontruimden het bruggehoofd ten noorden van de sluisen en Belgische genie troepen kregen de order de meest zuidelijke brug in het sluisensysteem, deze over het Veurnekanaal, op te blazen.

DE SPAANSE SLUIS WORDT GEOPEND

Vermits al het personeel van "Bruggen en Wegen" onbereikbaar was wendde Kapitein *Thys* zich dezelfde avond nog tot *Karel Cogge* en kon hem overtuigen om later in de nacht samen naar de Spaanse Sluis te trekken. Rond vier uur in de morgen waren ze in staat de vloeddeuren te openen en reeds snel begon het opkomende water door de open sluis te stromen. Maar dan sloeg het

7. De Britten hadden deze havens nodig als ontschepingsplaats voor de troepen die een offensief doorheen Vlaanderen dienden te lanceren.

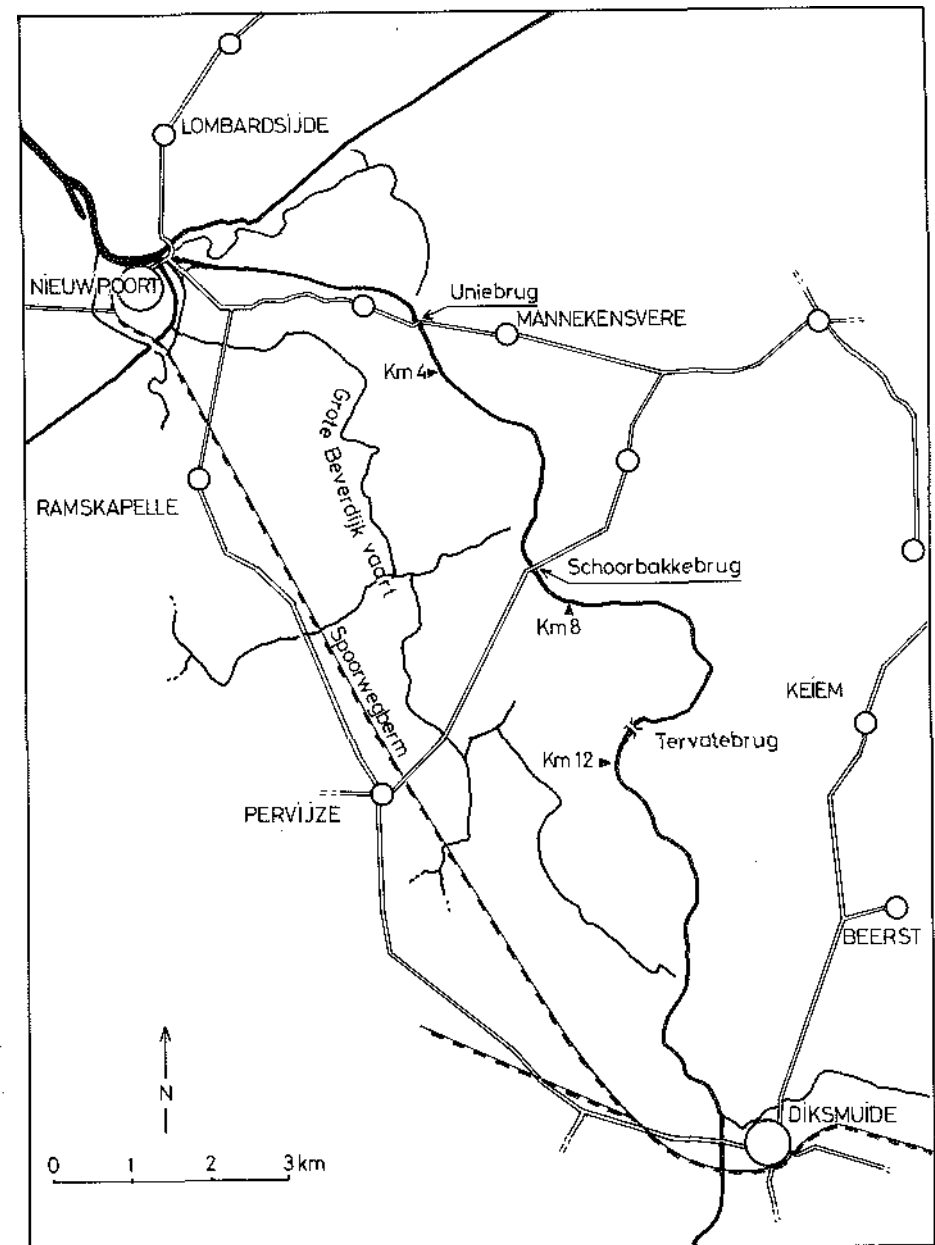
noodlot toe: onder de waterdruk sloten de deuren opnieuw! Beide mannen waren niet op de hoogte van het feit dat, op het ogenblik dat de sluis, jaren geleden, buiten gebruik was gesteld, vitale onderdelen voor het manoeuvreren der deuren onklaar waren gemaakt. Er werd dus beslist de volgende nacht terug te keren en het nodige materiaal mee te brengen om de deuren te vergrendelen.

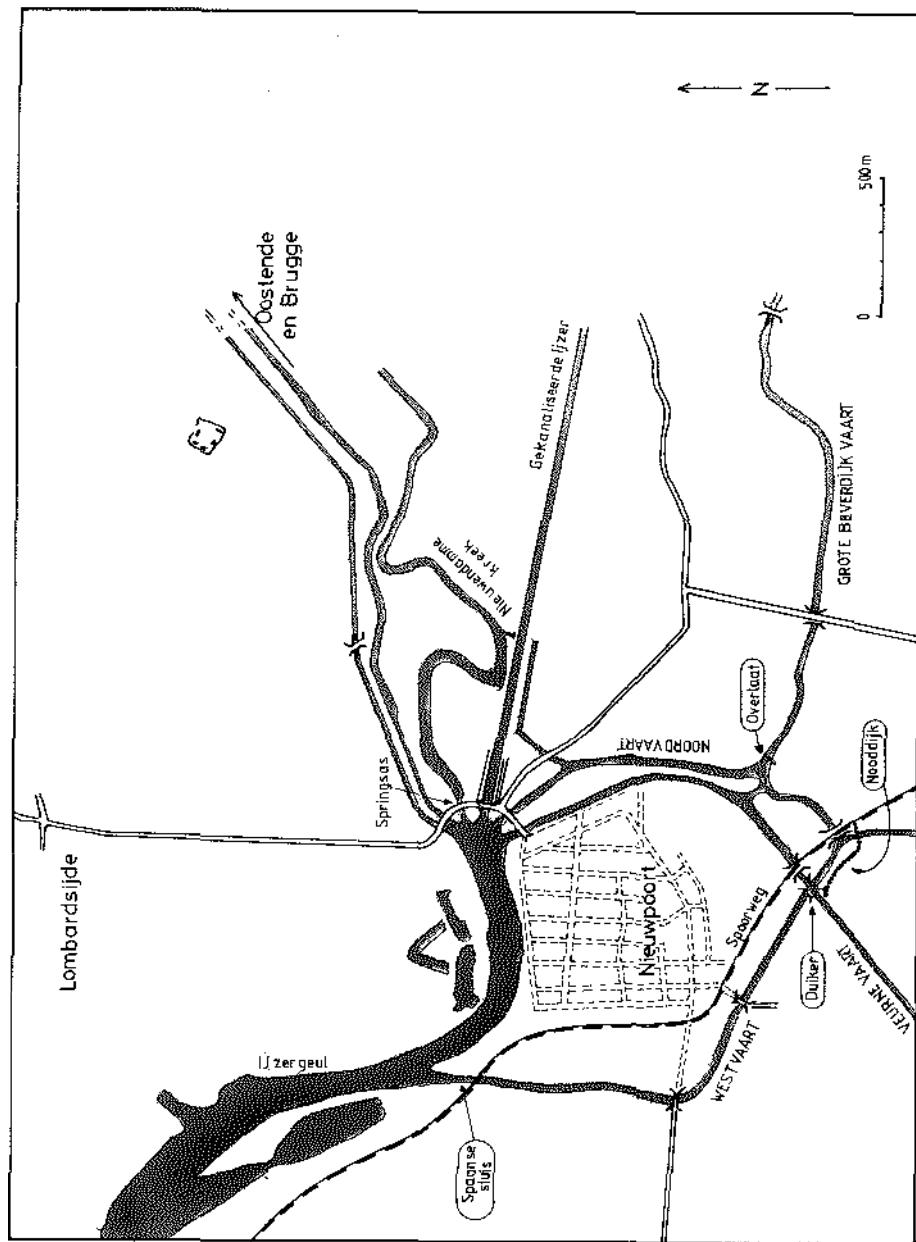
De volgende dag, dinsdag de zeventwintigste oktober, was er een welgekomen kalme, niet alleen op het front maar ook in het weer: de zon brak door en verrassend genoeg, de Duitse druk op het front verminderde. Terwijl Kapitein *Thys* trachtte wat verloren slaap in te halen ging zijn onmiddellijke overste, Kapitein-Commandant *Jamotte*, op verkenning langs het Lookanaal. Indien geen zeewater kon aangevoerd worden langs Nieuwpoort was er nog altijd de mogelijkheid om via Duinkerken en het Veurnekanaal de streek te laten onderlopen. En in geval gans Veurne-Ambacht onder water zou gezet moeten worden dan dienden de sluisjes in de oostelijke oever van het Lookanaal geopend te worden. Maar dat zou een drastische maatregel worden vermits het Belgische leger dan op een smalle strook nationaal grondgebied teruggedrongen zou worden.

In de late avond vertrok *Thys* opnieuw naar de Spaanse Sluis en in de vroege ochtenduren van woensdag de achtentwintigste slaagde hij erin de deuren in een open positie te blokkeren. Vanaf dat moment, en bij elke volgend hoog tij, trok het zeewater doorheen de Westvaart naar de spoordijk. Voor een tweede opeenvolgende dag kwam er geen grootscheepse Duitse aanval wat Commandant *Jamotte* sterkte in zijn overtuiging dat een verdere uitbreiding van het inundatiegebied onnodig zou zijn.

HET RISICO WORDT GENOMEN

Woensdagavond, na een nieuwe dag met regenbuien, zag het er naar uit dat het zeewater niet ver landinwaarts was gekomen. Kapitein *Thys*, die zich hierover zorgen maakte, keerde terug naar Nieuwpoort om overleg te plegen met zijn collega, Kapitein *Fernand Umé*. Schipper *Hendrik Geeraert*, die bij de sappers aan de sluisen was gebleven om hen te assisteren, hield vol dat, ongeacht het risico, de schuiven van de Noordvaart dienden geopend te worden om een snelle onderwaterzetting te bewerkstelligen. Dezelfde nacht nog sloop *Geeraert* met Kapitein-Commandant *Borlon* van de genie over de smalle sluisdeuren van het Veurnesas maar voor ze de Noordvaart konden bereiken werden ze teruggeroepen. Het Groot Hoofdkwartier had lucht gekregen van de geïmproviseerde actie en uit schrik dat de ganse operatie ontdekt zou worden en door de vijand gekelderd, werd de raid afgelast. Inderdaad, indien de vijand het plan had doorgekregen was het voor hem simpel geweest de sluisen te bezetten en de polder te draineren bij laagwater via diezelfde Noordvaart.

Donderdagmorgen de negenentwintigste zetten de Duitsers zich weer in beweging maar de Fransen en Belgen waren in staat de aanvallen af te slaan. De onderwaterzetting scheen echter geen vooruitgang te maken: slechts de eerste kilometer van de polder stond nu onder water. De werkelijke reden van deze vertraging werd eerst twee maand later ontdekt⁸ maar op dat moment had men de indruk dat de Spaanse Sluis niet voldoende water kon leveren om deze vlakte te inunderen. In de late namiddag besliste het Opperbevel dan ook dat de schuiven van de Noordvaart dienden geopend te worden.

Om half acht 's avonds, in de herfstdonkerte en met roegenvlagen, staken Kapitein *Umé* en *Geeraert* de smalle, glibberige sluisdeuren van het Veurnesas over en snelden naar de Noordvaart. Op het geschikte moment arriveerden ze aan de schuiven: het rijzende buitenwater stond gelijk met het waterpeil in de vaart zodat de schuiven zonder haperen konden gelicht worden. In stilte draaiden één voor één de zwingels. Eens open verdwenen beide mannen achter een haag en wachtten drie uur tot het hoogwater. Dan was het tijd zich opnieuw op de open baan te begeven om de schuiven te laten zakken⁹. Verrassend genoeg merkten de Duitsers niet wat er zich onder hun neus afspeelde met als gevolg dat enige reactie van hun kant achterwege bleef.

Vrijdag de dertigste hield het eindelijk op met regenen. Alhoewel de ochtendnevel goede observatie onmogelijk maakte hernamen de Duitsers de aanval en in de loop van de dag waren ze in staat de spoorweg dichtter te naderen. In de omgeving van **Ramskapelle**, twee kilometer ten zuiden van Nieuwpoort, lukte het hen zelfs de spoorberm over te steken en ondanks hardnekkig Belgisch verzet konden zij een deel van het dorp bezetten.

Elke soldaat in het geallieerde kamp had ondertussen het gerucht opgevangen dat de Belgen bezig waren de streck onder water te zetten en iedereen keek dan ook uit over de naakte vlakte achter de spoordijk om te trachten een glimp op te vangen van het stijgende water.

Eindelijk, tegen de middag van de dertigste zag het er naar uit dat het plan gelukt was: het water was stiekem landinwaarts getrokken via de talrijke grachten en geulen, doorheen de rangen van de onwetende vijand. De velden ten oosten van Ramskapelle verdwenen traag onder een dun laagje water en met het stijgen van het water, zo rees ook de moraal der verdedigers.

In de namiddag waren Belgische eenheden in staat om, met de hulp van Franse en Senegalese troepen, een deel van het dorp te heroveren. De bevelhebber van het Duitse IIIde Reserve Korps, die nog steeds niet de ware

8. Twee dammen op de Grote Beverdijkvaart waren nog gesloten met als gevolg dat het zeeewater eerst deze hindernissen moest overwinnen vooraleer het verder landinwaarts kon trekken.
9. In tegenstelling tot de Spaanse Sluis waar Kapitein *Thys* de vloeddeuren had geblokkeerd en de "steekdeuren" vrij spel had gegeven zodat ze zich bij eb automatisch zouden sluiten, dienden de schuiven op de Noordvaart bij elke tijgopening en gesloten te worden met de hand.

oorzaak van de overstroming doorhad, beval in de avond de terugtrekking van al zijn eenheden naar de oostelijke oever van de IJzer. De omzichtigheid die de Belgische genie-officieren in acht hadden genomen had zijn vruchten afgeworpen. De Duitse Generale Staf was er nog steeds van overtuigd dat de zompigheid van het terrein het gevolg was van de overvloedige regen van de afgelopen dagen.

EPILOOG

De Duitsers bleven voor de rest van de oorlog ten oosten van de IJzerstroom terwijl de Belgen de verdediging van de spoorwegberm versterkten. Een gespecialiseerde genie-eenheid van het Belgische leger, onder leiding van Reserve-Kapitein (later Kapitein-Commandant) *Robert Thys*, onderhield het geïndeerde no-man's land en was zelfs in staat het gebied uit de breiden ten oosten en zuiden van Diksmuide, steeds in Duits bezet gebied. In ondankbare terreinsomstandigheden en onder frequent bombardement waren de pontonniers in staat de afwateringsstructuren in Nieuwpoort operationeel te houden. In 1918, juist voor het geallieerde bevrijdingsoffensief, zouden de Duitsers echter het ganse sluizencomplex vernietigen.

Schipper *Hendrik Geeraert* bleef vier jaar bij de genisten en hielp hen de sluizen bedienen. Hij werd een nationale volksheld en ter herinnering aan zijn daden zou de Belgische schatkist in de jaren vijftig zijn beeltenis afdrukken op de biljetten van duizend frank.

P.A.A. VAN PUL (*)

(*) De auteur is landmeter-expert en gewezen reserve topo-officier bij de Belgische Artillerie. Hij werkt momenteel aan een Engelstalig boek over de inondaties in 1914. Zijn andere militaire specialiteit is vliegdekschepen. Sinds verschillende jaren woont hij in de Canadese provincie Saskatchewan.

BIBLIOGRAFIE:

Enkele van de oudste en meest markante bronnen betreffende het onderwerp zijn de volgende (tussen haakjes: het archief):

"Tableau synoptique des principaux événements de la Bataille de l'Yser (18-31 octobre 1914)", zonder datum (CHD-Evere).

Deguent, Maj. R.H.A., *"Les inondations du front belge (1914-1918)"*, Bruxelles; Dewit, 1929.

Galet, Lt-Gén. Emile, *"S.M. Le Roi Albert, Commandant en Chef, devant l'Invasion Allemande"*, Paris; Libr. Plon, 1931.

Hans A., *"De Onderwaterzetting van het IJzergebied."* 3 artikels in Het Laatste Nieuws (Brussel), juni 1920 (RUG-Gent).

Leper, J., *"Kunstmatige Inundaties in Maritiem Vlaanderen 1316-1945."*, Tongeren; Michiels, 1957.

Nuyten, Col. P.A., *"Objet: Inondations de l'Yser en 1914."*, nota, 8p., Bruxelles; 1927 (CHD-Evere).

Paquot G., *"La Légende des Eclusiers de Nieuport."*, 5 artikels, plus 3 "recht op antwoord" (**Umé/Thys**), in *La Flandre Liberale* (Gent), juin/juillet 1920 (RUG-Gent).

Thys, Cdt. Robert, *"Nieuport 1914-1918. Les Inondations de l'Yser et La Compagnie des Sapeurs-Pontonniers du Génie belge"* Liège; Desoer, 1922.

CHD - Centrum voor Historische Documentatie, Belgische Krijgsmacht, Evere; RUG-Rijksuniversiteit Gent.